

INTERJÚ

BESZÉLGETÉS BÁLINT MIHÁLLYAL**(Részletek)**Bluma Swerdloff*

Az alábbi visszaemlékezés a Columbia Egyetem oral history kutatóközpontja részére lefolytatott, magnószalagra rögzített interjúsorozat eredménye, melyet Bluma Swerdloff készített Dr. Bálint Mihálllyal Londonban, 1965. augusztus 6-án és 7-én. Dr. Bálint az interjú átiratának elolvasását követően csupán apró javításokat eszközölt. A szerző felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a lenti szöveg élőszó átirata.

BS: Kezdjük azzal, hogy hogyan került kapcsolatba a pszichoanalízissel? Milyen hatások érték?

MB: Nézze, ez nagyon hosszú történet. Még a középiskola alatt – vagy nem is tudom, hogy hívják ezt Amerikában – elolvastam Ferenczi és Freud első analitikus írásait.

BS: A gimnáziumra gondol?

MB: Igen, a gimnázium alatt. Mindig is nagyon érdeklődő voltam, azonban ez nem kizárólag egy dologra irányult. Elolvastam mindent, amit valaha a festészetről (ez elég sok mindent jelentett), az összehasonlító vallástudományról, jogról, filozófiáról, történelemről, régészetről és még a jó ég tudja, miről írtak.

BS: Hogy sikerült mindez Önnek? Mi inspirálta Önt ebbe az irányba?

MB: Azt hiszem, akkoriban csak a könyvek érdekeltek.

* Forrás: An interview with Michael Balint. Bluma Swerdloff. *The American Journal of Psychoanalysis*, 2002. december, 383-413. A fordítást ellenőrizte Borgos Anna, a részleteket kiválogatta Kóváry Zoltán. A lábjegyzetek a szerkesztőtől származnak.

BS: És mi a helyzet a családjával? Onnan milyen tényezők befolyásolták?

MB: Édesanyám nagyon egyszerű nő volt. Nem olvasott túl sokat. Édesapám általános orvosként dolgozott. Eléggé kiábrándult és jó eszű ember volt. Nagyon jó tanulmányi eredménnyel szerepelt az egyetemen, erőfeszítései ellenére azonban nem lett belőle szakorvos.

BS: Kiábrándult volt?

MB: Igen. Annak ellenére, hogy igen tisztelte a tudományokat, itt meg is állt. Nagyon jó orvos volt, de nem volt tudós.

BS: Ön hova járt iskolába? Hol élt?

MB: Budapesten születtem és ott is tanultam. Ott lehetőségünk nyílt arra, hogy olvasójegyünk legyen Budapest nagy könyvtáraiba, a Tudományos Akadémia és a Nemzeti Múzeum könyvtárába. Miután megszereztem a jegyeket, igen sok időt töltöttem ott. Tudja, a magyar oktatási rendszerben ebédidőre befejeződik a tanítás, így elég szabadok a délutánok. Azt tehettem, amihez kedvem volt.

BS: Sok gyerek volt a családban?

MB: Volt egy másfél évvel fiatalabb húgom, aki csak úgy falta a könyveket. Szóval így kezdtük. Ezután jött az egyetem, nem tudtam, mihez kezdjek, minden érdekelt. Először villamosmérnöknek akartam menni, aztán úgy gondoltam, közgazdász leszek. Végül apám nagyon azt akarta, hogy orvos legyen belőlem, én meg úgy voltam vele, miért is ne, elég általános terület. Miért is ne? Így megkezdtem orvosi tanulmányaimat. Egy éve tartott a képzés, amikor kitört a háború. Egy év orvosi egyetem után behívtak katonának.

BS: Még mindig Budapesten járunk.

MB: Igen, Budapesten, 1914-ben. Behívtak, először Oroszországban, majd Olaszországban szolgáltam. Visszajöttem 1916 végén vagy '17 elején. Így első alkalommal körülbelül két, két és fél évig voltam távol. Élettan és biokémia tanulással kezdtem orvosi tanulmányaim második évét, és a tudomány teljesen magával ragadott. Beleszerettem a kémiába. Tehát tulajdonképpen hanyagoltam az orvostudományt, és helyette kémiát, fizikát, biokémiát és analitikus kémiát tanultam. Sikerült a második évi orvosi vizsgám, de már egyáltalán nem érdekelt a medicina. Klinikai tanulmányaim első egy-két évében a képzés előadásokra és ehhez hasonlókra épült, gyakorlati vonatkozásokat nem tartalmazott. Időm nagy részét

tudományos intézetekben töltöttem. Ilyen volt a Fizikai és főleg a Kémiai Intézet. Ezután az Élettani, majd a Közegészségügyi Intézetben gyakor-nokoskodtam. Majd véget ért a háború, és jött a forradalom.

BS: Jött a forradalom Kun Bélával?

MB: Nem, 1918-ban először az úgynevezett őszirózsás forradalom jött. Ferenczi a világon elsőként lett a pszichoanalízis professzora az egyete-men, intézethez jutott, és megkezdte előadásait az egyetemen. Hozzá jár-tam előadásokra.

BS: Hogy alakulhatott ez így, hiszen Önt az egzaktabb tudomány-területek vonzották?

MB: Mindenféle órára jártam, minden érdekelt. Példa erre az, amikor orvostant és kémiát tanultam, bekerültem a Műszaki Egyetemre, és a szén-hidrátok biokémiáját tanulmányoztam. Tagja voltam a matematikai szemi-náriumnak. Ó, el sem tudom mondani, mi mindent csináltam.

BS: Rengeteg volt az energiája.

MB: Én inkább óriási kíváncsiságnak nevezném. Mindenesetre, Ferenczi meghirdette az előadásait, elmentem és meghallgattam őket, nagyon érdekelt. Elolvastam az *Álomfejtést*, ami nem igen tetszett. Majd amikor véget értek Ferenczi előadásai, szokás szerint alá kellett iratnunk az előadóval az általunk felvett tárgyakat. Így mentem Ferenczi magán-rendelőjébe. Ültem a váróteremben az egyetemi indexemmel, és vártam. Ekkor, 1919-ben találkoztam először Melanie Kleinnel, Ferenczi akkori páciensével. Úgy lépett ki a szobából, nos – ahogy a páciensek szoktak kijönni az analízisből.

BS: Mit ért ezen?

MB: Hát, elég zavarodottan, sírva és így tovább. Ez volt tehát az első alkalom, hogy találkoztunk. Később, amikor már barátok voltunk, közösen felidéztük ezt az esetet. Tehát bementem és megmondtam Ferenczinek, mi nem tetszett az előadásaiban. Mulatságos volt. Még nagyon fiatal voltam.

BS: Hogy fogadta ő mindezt?

MB: Nagyon jól. Leült, és azt mondta: „Sajnálom, csak tíz percem van magára, de lássuk csak”, és próbálta elmagyarázni, mit miért tett úgy, ahogy.

BS: Túl elméletinek érezte, amit mondott?

MB: Nem, nem. Nem emlékszem már, hogy mi volt. Mindenesetre így történt. Ez idő alatt Ferenczi két asszisztense tartott szemináriumot kezdő ígéretes analitikusoknak. Egyikük Radó Sándor volt, aki persze nem olyan volt, mint most.

BS: Hogy érti, milyen volt?

MB: Úgy értem, most egyszerre mindig tizenöt dolgot csinál. A másik Hárnik Jenő volt, aki később a berlini egyesület igen fontos alakjává vált. Emlékszem, együtt olvastuk a *Tanulmányok a hisztériáról* című kötetet, mellyel szemben ismételten igen kritikus voltam.

BS: Mi volt a benyomása Radóról, akinek akkoriban nagyon közeli kapcsolata volt Ferenczivel? Vagy mégsem? Nos... emlékszik... ő volt az egyesület titkára...

MB: Ó, hát persze. Nagyon szoros együttműködésben dolgoztak. Ferenczi volt a csoport elnöke, Radó pedig a titkár, így szorosan együtt kellett működniük. Radó szerepet vállalt abban, hogy Ferenczinek egy új klinikát és egyetemi tanszéket szervezzenek, mert akkoriban ő az Oktatási Minisztériumban¹ dolgozott. Ha jól tudom, Radó volt az egyetemi osztály vezetője, vagy valami ehhez hasonló. Ebből a szempontból tehát nagyon közel álltak egymáshoz, mély barátság azonban sosem volt köztük.

BS: Radó tartott előadásokat akkoriban? Jó előadó, ez akkoriban is így volt?

MB: Radó mindig is jó előadó volt, nagyon jó, nagyon okos ember. Alapos tudással rendelkezett arról az anyagról, amiről előadott. Soha nem értettem egyet a nézeteivel, a tudása és műveltsége azonban kimagasló volt.

BS: Kezdetben Radó igen ortodox volt. Elégé ortodoxként kezdte.

MB: Nem ez a lényeg. Köztük is van néhány kiváló ember. Néhányukkal kapcsolatban úgy fogalmaznék... ha szűk látókörűnek mondom őket, az túl erős.

BS: Lehet, hogy meg volt győződve, hogy az ő értelmezési módja az igazi.

MB: Mindannyian meg vagyunk győződve róla, velem együtt.

¹ Pontosabban: a Köznevelési és Kulturális Minisztérium Népbiztosságán. Lásd: Erős Ferenc: Ferenczi professzori kinevezése: háttér és kronológia. *Thalassa* 20 (2009) 4: 3-28.

BS: De kell hogy legyen különbség abban, ki hogyan fejezi ezt ki.

MB: Mindig is nagyra tartottam, kedvelni azonban nem kedveltem. Az sem tetszett, ahogyan a pszichoanalízist kezelte. Túl száraz, makacs és unalmas volt. Mi volt még? Most 1919-ben járnak.

BS: Ön ekkor még nem járt analízisbe?

MB: Nem, nem jártam. Csak az olvasás érdekelt. Majd 1918-ban – ez nagyon fontos – beleszerettem a feleségembe. Mindketten diákok voltunk, ő matematikát tanult. Mindkettőnket érdekelt az analízis, bár ő nem járt Ferenczi előadásaira. Nem is tudom, miért nem. Ő adta kölcsön a *Totem és tabu*.

BS: Ő már olvasta?

MB: Igen, olvasta már. Antropológus volt valójában, és ezen a területen belül a *Totem és tabu* az egyik alapkönyvnek számított.

BS: Lenyűgözte őt?

MB: Teljesen oda volt érte, és engem is lenyűgözött, részben miatta, részben mert valóban tetszett. Ez végleg megnyert magának. A másik könyv, ami nagy jelentőséggel bírt számomra, a *Három értekezés a szexualitás elméletéről* volt, amelyet szintén az idő tájt olvastam. Ez valójában biológia, ami pedig meghatározta a pszichoanalízisről való gondolkodásmódot, mely részben biológiai, részben tárgykapcsolati irányultságú.

BS: Valóban azt érzi, hogy a könyvek olvasása eredményezte az áttérést? Egy kicsit túl egyszerűnek tűnik.

MB: Elmondom, hogy volt. Nagy problémát jelentett az, hogy mihez kezdjek. Orvosi tanulmányaimat befejeztem, lediplomáztam, és ez időre már olyan nagy kémiai tudással rendelkeztem, hogy csupán formalitás kérdése volt, hogy kémiaiából megszerezem a PhD-mat. Megszerezhettem volna az orvosi diplomával egyszerre. Nagyon nehéz idők jártak, 1920-at írtunk, ez volt a Horthy-rendszer legrosszabb, nagyon antiszemita, nagyon antiliberalis időszaka. Csaknem lehetetlen volt egyetemi státuszt kapni, így biokémikusként és bakteriológusként kezdtem dolgozni. Mellesleg bakteriológiát is tanultam időközben. Kerestem is némi pénzt ezekkel. Azt azonban nem gondoltam, hogy Budapesten bármihez is lehetne kezdeni. Elhatároztam, hogy hátrahagyom Budapestet, és megpróbálkozom valamivel Németországban. Időközben eldöntöttük, hogy összeházasodunk.

BS: Felesége az orvosi karriert választotta?

MB: Nem, ő antropológus volt. Hozzám hasonlóan olyan típus volt, akit minden érdekelt. Ő is tanult matematikát. Akkoriban volt egy nagyon jó matematikai iskola Budapesten, valóban első osztályú, diákjai mára már professzorok mindenütt a világon. Tehát amikor elhatároztuk, hogy összeházódunk, azt is eldöntöttük, útra kelünk. Elindultunk tehát Berlinbe, ahol kaptam egy kisebb munkát, mint kutató kémikus, mindemellett dolgoztam a doktori disszertációm is. Meg kellett írnom a disszertációm. Ott a feleségem az antropológiai múzeumban, a Museum für Völkerkunde-ban kezdett dolgozni. Ekkor kezdtünk mindketten analízisbe járni.

BS: Mindketten?

MB: Mindketten a berlini intézetbe jártunk, Hanns Sachshoz. Egy év után, vagy valahogy így...

BS: Tényleg mindketten Hanns Sachshoz jártak?

MB: Tényleg mindketten. Akkoriban ez normális volt. Ma erre mindenki úgy reagálna, hogy „Te jó ég!” Akárhogy is, elkezdtük, majd körülbelül egy éven belül elkezdtem látogatni a berlini egyesület gyűléseit. Később páciensek kezelését kezdtem ingyen a berlini intézet alkalmazottjaként, amellett, hogy kutató kémikusi állásomat is megtartottam. És az volt a legnagyobb szerűbb, hogy az asszisztense lehettem Otto Warburgnak, aki később megkapta a Nobel-díjat.

BS: Továbbra is érdekelte az analízis. Ennek nyilvánvalóan nem csak a pénz volt az oka.

MB: Nagyon érdekelt. Aztán elmentem máshova dolgozni, ismét kipróbáltam valami újat, ahol eléggé új vegyületsoportok, tetralin és dekalin származékok farmakológiai lehetőségeit tártam fel. Nem igazán tetszett. Azután elmentem Róna Péterhez, aki a biokémia professzora volt Berlinben, a Charité klinikán. Ő ajánlott be Hisshez, aki orvosprofesszor volt, hogy vezessem a laboratóriumát a különleges berendezéseivel.

BS: Továbbra is futotta az idejéből a pszichoanalízisre?

MB: Részmunkaidőben. Részmunkaidőben dolgoztam a pszichoanalitikus intézetben a Potsdammerstrassén, a klinikán. Majd befejeztem a doktori disszertációm, és pszichoszomatikus esetekkel kezdtem foglalkozni a Charitén.

BS: Tudná jellemezni azt, hogy milyen volt egy analízis akkoriban? A Sachsszal való analízise?

MB: Az analízisem? Nagyon elégedetlen voltam vele.

BS: Miért?

MB: Túlzottan elméleti volt. Megbeszéltük az álmainkat. Igen érdekes és tanulságos volt.

BS: Segített a problémáin? Vagy nem igazán?

MB: Nem voltam olyan rosszul, normális neurotikus voltam. Sokat tudnék mesélni az akkori berlini helyzetről, a berlini intézetről. Karl Abraham volt az elnök. Ernst Simmel volt a klinika igazgatója. Ott volt Max Eitinger². Mindenféle elképzelés és két vagy három teoretikus volt jelen. Alexander kezdett kibontakozni a maga filozofikus gondolataival. Már ott volt Melanie Klein, aki Abrahammal állt pszichoanalitikus kapcsolatban. Nagyon hamar jóban lettünk, Ferenczihez fűződő korábbi analitikus-páciens kapcsolata miatt. Azután felbukkant Helene Deutsch. Azt hiszem, Abrahamhoz járt. Ott volt Radó, Abrahammal. Megérkezett Johan van Ophuijsen.³ Ki még? Mindkét Glover [Edward és James]⁴ ott volt egy rövid ideig. Londonból megérkezett Mary Chadwick.⁵ Nem is emlékszem mindenkire.

BS: Élénk volt a hangulat?

MB: Nagyon élénk volt. Abraham volt – ezt muszáj hangsúlyoznom – a legeslegjobb elnök, akivel valaha is találkoztam. Egyszerűen lenyűgöző volt az, amire képes volt.

BS: Tisztességes volt.

MB: Tisztességes és abszolút határozott. Csak semmi zagyvaság. Nagyon jól kézben tartotta a helyet. Bár neki is voltak határai. Nem igazán szerette a képzeletet. Neki magának sem volt túl sok belőle, viszont két lábbal állt a földön, kitűnő, tökéletes klinikus és igazán korrekt ember volt. Korrekt volt, úgy értem, nézzen csak utána a levelezéseinek, teljes mértékben megbízható, határozott, tisztességes ember volt. Sokat tudnék anekdotázni róla.

BS: Tegye.

² Bálint nyilván Max Eitingerre gondolt; nem tudni, ő tévedett-e, vagy az átirás során csúszott-e be a hiba.

³ Holland pszichoanalitikus (1882-1950)

⁴ Angol testvérpár, mindketten analitikusok (Edward 1888-1972, James 1882-1926.)

⁵ Angol analitikus.

MB: Egyszer például Simmel, akit kedveltünk, és akire ugyanakkor dühöseek voltunk – hihetetlenül öntörvényű ember volt, kiváló ötletekkel –, egy szörnyen rossz előadást tartott, tényleg borzalmasat. Egy hosszú asztalnál ültünk, rangidősek az első sorban, mi ifjancok mögöttük, a második sorban, és ő, te jó ég, mekkora vérengzésre készültünk. Az értekezés befejeződött, csend lett. Abraham az ablak beugrójához húzta Simmelt, hogy beszéljenek, azután megnyitotta a gyűlést. Azt gondoltuk, hogy na, most jöhet a vérengzés! Abraham azonban azt mondta, hogy Dr. Simmel értesítette őt a szünetben arról, hogy nem akarja, hogy megvitassák az előadását, így hát Abraham berekesztette a gyűlést. Ez volt az egyetlen járható út.

BS: Nagyon kedves.

MB: Nagyon kedves és szívélyes.

BS: Tehát így senki nem tudta padlóra küldeni Simmelt.

MB: Nem, mivel a gyűlést berekesztették. Ennyi.

BS: Ön személy szerint kedvelte Hanns Sachsot?

MB: Nagyon rokonszenves ember volt.

BS: Arra következtetek, hogy analízis helyett inkább elméleti eszmecsere és tanulás folyt.

MB: Ő jószerével mindent elolvasott. Kitűnő, valóban első osztályú ízlése volt nemcsak az irodalom, hanem a nők, a borok, a szivarok terén is. Azonban nagyon neurotikus volt.

BS: Mivel volt elégedetlen az analízise végén?

MB: Azzal, hogy nem analízis volt.

BS: Voltak arról elképzelései, milyennek is kéne lennie?

MB: Szóval Alice-szal döntöttünk, hogy akárhogy is, elégünk van Berlinből. Akkorra már megszereztem a doktorimat. Arra gondoltunk, visszamenének Budapestre, és mindketten ott folytatnánk az analízist. Visszajöttünk, kaptam egy amolyan fizetés nélküli vagy önkéntes munkát a budapesti egyetem orvosi karának klinikáján, és folytattam az analízist Ferenczivel. Ez volt 1924-ben. Ferenczi elment Amerikába '26-ban vagy '27-ben,⁶ így volt még két év analízisem.

BS: Egy évet töltött Sachsszal?

MB: Nem, kettőt.

⁶ Ferenczi 1926 ősztől 1927 tavaszáig tartózkodott Amerikában.

BS: Hosszú analízise volt, azokhoz az évekhez képest.

MB: Igen, azonban igencsak elégedetlen voltam vele. Két év analízis volt Sachsszal, két év pedig Ferenczivel. Akkor fejeztem be az analízist, amikor Ferenczi egy évre elutazott Amerikába.

BS: Azzal már elégedettebb volt?

MB: Ó, igen, az egészen más volt.

BS: Úgy érezte, megváltozott?

MB: Ó, igen, ezért lett belőlem analitikus. Ahogy nőtt a gyakorlatom, lemondtam számos más kötelezettségemről.

BS: Budapesten dolgozott?

MB: Igen, és azóta sem telt el úgy napom, hogy ne lettem volna teljesen betáblázva.

BS: A felesége is ezzel foglalkozott?

MB: Ő mindenféle dolog iránt érdeklődött. Fokozatosan osztottuk fel kettőnk közt az analízist, persze nem formálisan. Ő jobban érdeklődött a gyermekek, az anya-gyermek kapcsolatok, az oktatás és antropológia iránt, mely utóbbi a szakterülete volt. Az én reszortom a biológia és a pszichoszomatikus orvoslás volt. A többi érdeklődési területünk viszont azonos volt. Így dolgoztunk, és itt a válasz a kérdésére. Mára már teljes jogú analitikus vagyok.

BS: Vegyük sorra, mi történt Önnel ezután?

MB: Ó, csak röviden válaszolnék a kérdésére, valószínűleg úgysem tudnék mindent elmondani, ami velem történt, túl sok minden volt. Nagyon nagy volt a nyomás rajtunk az egyetemen, a Horthy-rendszer és az antiszemitizmus miatt, és az analízist igen baloldali dolognak tekintették. Tucatnyi nehézséggel szembesültünk. Az egyesületből mindenki oly módon próbált megbékélni a helyzettel, hogy azt mondta: „Ez van és meg kell tanulni együtt élni vele”. Én erre azt mondtam: „Badarság. Változnak az idők, és muszáj valamit tenni.” Így első lépésként az akkori hatósági intézkedések miatt átnéztem az összes szabályzatot, aztán sikerült beindítani a dolgokat. Szereztem pénzt, és megkaptam a szükséges, a hatóságok által kiadott speciális engedélyt, hogy klinikát nyithassak. Ez volt 1930-ban; 1924-ben jöttünk vissza Berlinből, és 1930-ban megvolt a klinikánk.

BS: Nem gondolt arra, hogy el kéne határolnia magát a közösség problémáitól?

MB: Nem hittem, hogy a megfutamodás jó megoldás lenne. Úgy gondoltam, fel kell vállalnunk azt, akik vagyunk.

BS: Az antiszemitizmus miatti vagy az általános félelem volt ennek az oka?

MB: Az emberek legtöbbször elfogadták a vereséget. Erre én sohasem voltam képes. Nem szabad belenyugodni a vereségbe, épp ellenkezőleg, ilyenkor valamit tenni kell. Én mindig is így gondolkodtam erről. Tehát a hatóságokkal való hosszas küzdelem után megszereztem az engedélyt. Persze mindenki ellenezte, az orvosi szakma, az egyetem, az Országos Egészségügyi Tanács. Végül megkaptuk az engedélyt és megnyitottuk. Nagyon jó intézetünk lett igen sok munkával.

[...]

BS: Ön analízissel és pszichoterápiával is foglalkozott?

MB: Igen, rögtön. Muszáj volt, hiszen olyan nagy igény volt rá. Ferenczi nagyon pártolta a dolgot.

BS: Sokan látogatták a klinikát?

MB: A várólista mindig elég hosszú volt. Később némi magántámogatáshoz jutottunk, ezzel tudtuk megtámogatni a kezeléseket. [...] De aztán történt valami. A náciak győztek Németországban, majd elfoglalták Ausztriát, és a dolgok nagyon-nagyon kellemetlenné váltak. Például az egyesület minden gyűlését és a jelöltek minden szemináriumát be kellett jelenteni a rendőrségen. Ők küldtek egy nyomozót, aki megfigyelőként volt jelen minden gyűlésünkön.

BS: Mégis mitől félték, hogy miről fognak beszélgetni? Kellott hogy legyen egy nagyon konkrét...

MB: Nem tudtunk róla. Ott ült egy úriember és jegyzetelt. Sosem láttuk a jegyzeteket. Nem tudjuk. Egy nap egy nyomozótiszt, egy főfelügyelő érkezett, és valami problémáról kezdett el nekem beszélni: „Tudunk róla, hogy jó néhány kommunista jár erre a klinikára...” Akkoriban én voltam a klinika igazgatója, Ferenczi 1933-ban meghalt, és én léptem a helyébe.

BS: Kezelésre?

MB: Persze. Azt mondta: „Látogatják ezt a klinikát. Meg tudja ezt magyarázni?” Én erre azt mondtam: „Hát persze. Neurotikus emberekről van szó, akiknek kezelésre van szükségük. És mondhatok valamit? Addig, amíg idejárnak, nem is kell tartania tőlük. Ha nem jönnek el, akkor a helyzet

már egész más. Ameddig azonban eljönnek, kapnak kezelést.” Mindenfélét kérdezett, majd távozott. Ezután mindenre figyelnem kellem, nagyon kellemetlen helyzet volt. Mindez 1938-ban történt, aztán jött Bécs elfoglalása, és úgy gondoltam, ideje menni. Nem akartam belekeveredni. Mindenféle kapcsolat kiépítésével próbálkoztam; mozgósítottam két közvetítőt, Jonest és John Rickmant. John Rickman⁷ nagyon segítőkész volt. Jones is az volt, de különösen John Rickman, aki nagyon jó barátom volt. Végül megkaptuk az engedélyt arra, hogy Angliába jöhessünk.

BS: Önt nem érte semmilyen közvetlen baj?

MB: De, mindenféle, nagyon kellemetlen időszak volt ez. Egy egyre erősebben szorító satuban éreztük magunkat.

BS: Tudatában volt annak, hogy valójában mekkora is a baj? Csak mert sokan nem voltak.

MB: Ó nem, csak akik nem akartak. Bárki, aki nyitott szemmel járt, tudta mi folyik. Akkorra volt már egy gyermekünk is. Akárhogy is, eljutottunk Angliába. Az engedélyem Manchesterbe szólt.

BS: Ez körülbelül akkor történt, amikor Freud is kijött?

MB: Az egész bécsi csoport 1938-ban jött ki. Mi az engedélyünket '38 végén kaptuk, így 1939. januárjában-februárjában érkeztünk meg.

BS: Volt családja?

MB: Egy gyermekem, aki Magyarországon született, most amerikai, az orvostudomány professzora a New York állambeli Albanyben.

BS: Mi történt Önnel Londonban?

MB: Először Manchesterben kellett letelepednünk. Vidéki, beszűkült hely volt akkoriban. Ott halt meg Alice.

BS: Mi volt a lánykori neve?

MB: Székely-Kovács Alice. Hirtelen halt meg 1939 augusztusában, éppen a háború kitörése előtt. Én túléltem a háborút, és amint tudtam, Londonba jöttem. Manchesterben igazgatói állást kaptam egy gyermektanácsadó klinikán. Londonban csatlakoztam a Tavistock Klinikához. Ez már modern történelem.

⁷ John Rickman (1880–1951), angol pszichoanalitikus, Ferenczihez majd Melanie Kleinhez járt kiképző analízisbe, a II. világháború után Bálinthoz hasonlóan a Brit Független Csoport tagja volt.

BS: Folytatni akarja a történelemmel?

MB: Azt hiszem, a gyermektanácsadóban végzett munkámat kihagyhatom, mivel az csak egy átmeneti lépésem volt. Muszáj volt, hogy csináljak valamit, ez nyitva állt, nagy akadálya sem volt, nagyon nagy szükség volt rá, így hát csak elfogadtam.

BS: Nem is érdekelte konkrétan, régebb óta?

MB: Foglalkozhattam volna vele, különösen fent, Lancashire-ben. Nagyon nagy volt rá az igény. Megkaptam minden lehetséges segítséget, ennek ellenére nem akartam ott maradni. Amikor lejöttem Londonba, állást kaptam a Kent megyei tanácsban, ahol nagyon beszűkült emberekkel találkoztam. Meg kell hagynom, nem tudok fantáziátlan emberekkel dolgozni. Teljesen kikészít. Azt mondták: „A 3b paragrafus értelmében ...”, én erre: „Menjenek a pokolba, ez engem nem érdekel.” „De a 3b paragrafus...” „Rendben, a 3b paragrafus, de a kérdés az, mit csináljunk itt, ebben az esetben.” „Nem, a 3b paragrafust használjuk.” Így hát eljöttem.

BS: A Tavistock Klinikán szabadabb kezet kapott?

MB: A Tavistockon azt csináltam, amit akartam, nagyon liberálisak voltak. Kezdetben nem érdekelte őket, de legalább hagyták, hogy azt csináljam, amit akarok.

BS: Ekkor ott volt John Bowlby?⁸

MB: Igen, ott. Nekem semmi bajom nem volt vele.

BS: Ön mivel foglalkozott, mi érdekelte?

MB: Először körülnéztem és a csoportokról akartam tanulni. Hallottam [Wilfred] Biont⁹ beszélni erről, és azt mondtam: „Ez valami olyan, amit muszáj megtanulnom.” Így hát elmentem és megtanultam. Ezen felül az analitikusi munkámat is végeztem egész idő alatt. Ezután jött a nagy probléma, vagyis hogy mi legyen azokkal a fiatal pszichiáterekkel, akik érdeklődnek a dinamikus pszichológia iránt, az analízist viszont nem engedhetik meg maguknak. Mindenféle ötlet felvetődött. Az egyik szerint: „Csoportokba tehetjük őket, és hagyhatjuk, hogy egy csoportterápiás üléshez hasonlót tapasztaljanak meg, amolyan analízis módra.”

⁸ Angol pszichiáter és pszichoanalitikus (1907–1990) a kötődés-elmélet egyik megalapítója.

⁹ Angol pszichoanalitikus (1897–1979), a csoport-elmélet egyik megalapítója.

Amennyiben a jelölt analízisről akar tanulni, muszáj, hogy ő is járjon analízisbe, ez némiképp olcsóbb, hát nézzük meg. Ez így ment egy darabig. Voltak kétségeim afelől, vajon jól van-e ez így, ennek ellenére elvállaltam. Ha jól tudom, három ilyen kiképző csoport volt. Kidolgoztuk az ötletet, de ezután abba is maradt a dolog.

[...]

BS: Mit gondol bizonyos nézeteltérésekről? Például valószínűleg jobban ismeri nálam Radó amerikai tevékenységét.

MB: Nos, Radó Önnek barátja. Őt ki kellene hagynom. Viszont [Franz] Alexander, aki nagyszerű barátom volt, kedveltük egymást, vele például lehetetlenség volt együtt dolgozni. Mondhatni számos alkalommal nagy károkat okozott, azonban amit eredeti ötletek és ösztönzés terén alkotott, az mindent megér. Szégyen, hogy nem vehetett részt a pszichoanalitikus mozgalomban. Hosszú időn keresztül érték támadások. Nehéz eset volt, viszont neki is nagyon nehéz volt.

BS: Ugyanez a probléma Radóval. Nagyon nehéz személyiség, de ő is eszes ember, akinek vannak ötletei.

MB: A különbség az, hogy Alexander sokkal eredetibb és sokkal vonzóbb személyiség volt. Lehet, hogy Radó eszesebb, és magasabb IQ-ja van, de kevésbé eredeti. Ők nagyon jók, de ilyen nagyon-nagyon kevés van. Kissé túlzásba vitte a táplálkozási orgazmus ötletét, az elgondolás azonban kiváló.

BS: Igaz, hogy nem tartották meg azokat az embereket, akiknek eredeti elképzeléseik voltak. Most nem azt tárgyaljuk, vajon igazuk van-e vagy sem, csak azt, hogy ezek új és eredeti elgondolások.

MB: Mi egy intézményesült rendszer vagyunk, nehéz megőrizni az eredetiséget. Minden eredeti gondolkodásúnak először be kell bizonyítania, hogy nem áruol, számos rituálé viselkedés és ünnepség keretében.

BS: Ha ezt ennyire be kell bizonyítania, az megmérgezheti a munkáját.

MB: Ez sok emberre nem igaz. Ernst Kris nagyon gyors felfogású, nagyon eredeti ember volt, kedveltem őt. Nagyon szeretetreméltó, igen eredeti, nagyon okos férfi volt, és neki ez egyáltalán nem okozott nehézséget. Sohasem keveredett annak gyanújába, hogy ne lett volna az intézet javára. Ilyen volt a természete.

BS: Ez nem azért volt, mert az ő elképzelései elég veszélytelenek voltak?

MB: Nem, elgondolásai nagyon eredetiek, és nagyon jók voltak. Hartmann egy másik példa erre.

BS: Nos, Hartmannat egyesek azzal vádolták, hogy ha valóban lenne bátorsága, és nem tartana attól, hogy megsérti az analitikus közösséget, akkor lehet, hogy nem azzal a fajta nyelvhasználattal beszélne, amivel beszél. Lehet, hogy a „neutralizált agresszió” és a „neutralizáció” vagy a „nem agresszív agresszió”¹⁰ helyett más, új szavakat alkotna meg. Azért, hogy a közösség továbbra is figyeljen rá és meg legyen elégedve, a „libidó” tárgykörébe tartozó terminusokat használta.

MB: Ez egy lehetőség. Nem hinném, hogy igaz.

BS: Emlékszem egy professzorra a Harvardról, Robert White¹¹ pszichológusra, aki Hartmann koncepcióival dolgozik, és hozzá is járt előadásra. Nagyon őszintén azt mondta: „Nos, nekünk valójában nincs szükségünk az energia elvére, de ha nem használjuk, senki sem fog figyelni ránk. Ezeket a tényeket az energia elve nélkül is meg lehet magyarázni.”

MB: Ez nagyon érdekes dolog. Látja...

BS: Ön hasznosnak találja saját munkájában Hartmann elképzeléseit?

MB: Nem, viszont...

BS: Miért nem hasznosíthatóak Önnek? Amikor azt mondja rá, hogy jó, és csodálja, akkor csak egy olyan szellemi gyakorlatnak tartja, melyet jó végezni?

MB: Mi a baj ezzel? Úgy értem, az egész filozófia... segít terápiás munkája során? Nem, viszont az emberi elme igen nagy vívmánya, amely nélkül nem tudnánk beszélgetni. Ok, okozat, tér és idő.

¹⁰ A hartmanni elmélet feltételezi, hogy a libidó deszexualizálódásához hasonló folyamat az agresszív ösztönenergián is végbemeget. Ezt kezdetben „ent-agresszivizálásnak” nevezték, a libidó és az agresszió semlegesítésére vonatkozó feltevéseket később a „neutralizáció” fogalmában egyesítették (lásd például: Lukács Dénes – Heinz Hartmann és az én-pszichológia, in: Kulcsár, Lukács, Komlósi – *Függés, függetlenség*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994).

¹¹ Robert White (1904–2001), jelentős amerikai pszichológus, akit az ego Hartmann által felvetett autonómiája foglalkoztatott. Az effektancia- és kompetencia-motívumra épített elméletében azt hangsúlyozta, hogy az én-funkciók hatékony működtetése az ösztönöktől függetlenül élvezetet jelent az ember számára.

BS: A tér és idő bizonyos tekintetben mérhető fogalmak.

MB: Mindenekelőtt az egész filozófia az. Az, amit episztemológiának hív, annak tartalma, a tudattalan szükségletek egyfajta, nem emocionális fogalmakkal való kifejeződése.

BS: Vagyis magyarázatok.

MB: Ha akarja, hívja magyarázatoknak, nincs kifogásom ellene, de ez az episztemológia. Szükségünk van a világra, így egy egész filozófiánk van arra, hogy megmagyarázza, hogy miért létezik a világ, vagy miért nem fogadhatjuk el, hogy a világ létezik, vagy miért kellene elfogadnunk.

BS: Ezt Ön inkább a metapszichológia területén tartja.

MB: Ez elmúlik. Minden generáció bebizonyítja, hogy az előző generáció igen érdekes filozofikus érvelései helytelenek. A filozófia történetében is ezt tapasztaljuk.

[...]

BS: Ausztráliában orvosi vagy analitikus csoportoknak tart majd előadást?

MB: Analitikusokat látogatok majd meg, és nekik tartok majd előadásokat. Ismételten el kell majd fogadni, hogy elég sivár időszaknak fogunk elébe nézni az elkövetkező tíz-húsz évben.

BS: És mi lesz azután?

MB: Aztán az új generáció fogja megtapasztalni azt a mérhetetlen lehetőséget, amelyet a mostani generáció szemügyre sem vesz. Ne feledje, hogy az analitikusok valóban elefántcsonttoronyban élnek, akik semmit sem tudnak a világról, kivéve azt, amit a pácienseik behoznak nekik. Egy analitikus nagyon kevés pácienssel beszél. Nagy hírnév kell egy analitikusnak ahhoz, hogy új páciensekkel beszélhessen. A legtöbb analitikus 7-10-12 pácienset fogad. Mondjuk 12-t.

BS: Akiket minden nap fogad.

MB: Igen, de ez minden, amit lát. Ez egy igen intenzív, érdekes és izgalmas munka, de a világ többi része is létezik. Némelyikükkel emiatt vitatkozom, hogy más dolgokat szem elől tévesztenek. A munkánk, tudja, olyan fontosnak látszik – az elméletek leporolása, azok tisztán tartása, megőrzése és tanítása az új nemzedéknek –, hogy nem vesződhetünk a másik létezővel, a világgal. Ők nem csak hogy nem vesződhetnek mással, hanem ellenségek, és majdhogyanem hűtlenként és árulóként kezelnek minket.

BS: Talán ezen a ponton akart mondani valamit arról, hogy mi történt James Strachey¹²-vel.

MB: Ő az utolsó képviselője azon nagyon értékes emberek csoportjának, akik a civilizáció, az úriemberség mértékét képviselték, amely már kiveszett a társadalomból. Volt néhány ilyen ember: John Rickman, Susan Isaacs¹³, Joan Riviere¹⁴, James Strachey, Adrian Stokes¹⁵, lehet, hogy még többen is, de most ők jutnak az eszembe. Sajnos mindannyian elég fiatalon haltak meg, eltérő okok miatt, sokkal korábban, mint ahogy kellett volna. Az ő viselkedésük, gondolkodási, érzelmeik, becsületességük színvonala, az emberi teljesítmény egésze, és nem csak egy kis szegmense iránti érdeklődésük már a múlté. Még Jones is, bár ő eléggé más eset volt, nem az a csodabogár típus, azonban az igazán magas intelligenciája miatt meg tudta érteni, és beszélni tudta azt a nyelvet, amelyet ezek az emberek. A nagy felfordulás rögtön a háború után jött. Strachey-t kifúrták, egyszerűen kirúgták az egyesület vezetőségéből. Kegyetlen volt.

BS: Mi volt ennek az oka? Nem értett egyet a dolgokkal?

MB: Nem, ő önmagát adta, olyan életvitelt folytatott, amely különbözött ettől a biztonságos közepszerűségtől. Más volt, a többiek nem tudták elviselni, így kudarcra ítélték. Egy kissé mindig is érzékeny lelkiületű volt, és tény, hogy nincs benne életerő. Nagy kár. Azokon a ritka alkalmakon, amikor az egyesületbe látogat, legutóbb akkor, amikor Joan Riviere meghalt, Strachey gyászbeszédet tartott, az emberek megdöbbennek – nem tudták, hogy létezik ehhez hasonló, ilyen szép. Ez egy más világ.

BS: Visszavonult, és a Freud-fordításain dolgozott.

MB: Igen, ez ismételtelen egy csoda. Nem csak a Freud-fordítás, hanem az az eszköz, amelyet vele együtt adott. A szerzői jegyzetek, azok majdnem annyit érnek, mint maga a fordítás. Freud összegyűjtött munkáinak összesen már két elkészült német kiadása van, egy a háború előtt Bécsben, egy

¹² James Strachey (1887–1967), angol pszichoanalitikus, Freud műveinek angol fordítója

¹³ Susan Isaacs (1885–1948) angol pszichoanalitikus, nevelépszichológiával foglalkozott

¹⁴ Joan Riviere (1883–1962) angol pszichoanalitikus, a kleiniánus csoport tagja, Bowlby és Winnicott kiképző analitikusa

¹⁵ Adrian Stokes (1902–1972) angol festő és művészettörténész, Melanie Kleinhez járt terápiaiba, ami nagy hatást gyakorolt művészetszemléletére.

pedig Londonban, amelyet Anna Freud és a legközelebbi munkatársai, nagyon közeli barátai készítettek. Megdöbbsentöek. Minden benne van, de nyers, csupán minimális munkával összerakott Freud-tanulmányok, rendez név- és tárgymutató nélkül. Az egyes kötetekhez készült név- és tárgymutató is olyan, amilyen. Apropos, Strachey munkájával is az a gond, hogy a mutató nem elég színvonalas.

BS: A többivel egyetemben.

MB: Igen. Sokat leveleztünk, hecceltem miatta, kicsit szégyelli is. Ez megint ahhoz kapcsolódik, amit a kutatásról és a tudományról mondom, mert az nagy feladat lenne, hogy Freud összegyűjtött munkáinak legyen egy megfelelő név- és tárgymutatója, amelyben az egész egyesületnek együtt kellene működnie. Ez valami olyan, amit generációk fognak használni. Mivel Freud sosem írt átfogó tankönyvet, egy megfelelő, jó mutató számottevő segítséget nyújtana munkáinak megértésében. Senki sem csinálja meg. Nem tekintik feladatuknak. Szakértő index-szerkesztők készítik el, akik nagyon jók, viszont nem analitikus munkát végeznek. A német kiadásoknak nincs általános név- és tárgymutatójuk. Freud 1939-ben halt meg, most '65 van, így 26 év alatt nem állítottak össze általános név- és tárgymutatót. Az egész intézményesült analitikus mozgalom, mondjuk klasszikus tradicionális központnak, nem érezte kötelességének. Ez a bírálatom.

BS: Ugye látogatja a brit egyesület gyűléseit?

MB: Elég gyakran. Nem megyek el mindegyik gyűlésre, de elég gyakor- ta. Sok külföldi társaságot meglátogattam már, amikor külföldön voltam. Mindkét francia egyesületet, a német, az olasz, a svéd egyesületet... tartottam szemináriumot a svájci egyesületnek, a norvég csoportnak, amely- nek nem jut eszembe a neve. Ez volt Európában. Aztán Amerika, az az én világom! Voltam New Yorkban, a New York-i egyesületnél, a Brooklyn Downstate Medical-on. Számos szemináriumot és egy előadást tartottam ott. [...] Jártam a Yale-en, Bostonban, Philadelphiában, Washingtonban, Baltimore-ban, New Orleansban, Floridában és Miami-ban. És ez csak a keleti part. Aztán ott van még Chicago, Pittsburgh, Cleveland, Cincinnati, Denver, San Francisco, és mindkét Los Angeles-i társaság.

BS: Maga aztán utazott! Ezen a ponton már polgárjogot nyert. Azt mondta, a fia az Egyesült Államokban dolgozik. Ő is érdeklődik az anali- tikus munka iránt?

MB: Mérsékeltlen. Ő orvos biokémikus. Nos, azt hiszem, ez minden. Én meg csak pletykálok és pletykálok.

BS: Egyáltalán nem. Most bármi, amit hozzáfűzne ehhez. Óriási örök vannak, amiket kitölthetnénk, de azzal a kis idővel gazdálkodhattunk, amink volt, és nagyon hálás vagyok azért, hogy ezt lehetővé tette.

MB: Érdekes lenne, ha öt év múlva is lenne időnk rá. Kiegészítés nélkül, csak hogy tisztában legyek azzal, miféle butaságokat mondtam. Ez lenne a leghasznosabb. Nem készültem fel előre erre az egészre.

BS: Lehet, hogy meglepődne néhány előrejelzésén. Ez természetesen kiegészítésül szolgál majd mindahhoz, amiről már írt. Abba az anyagba nem mentünk bele, mivel az minden kutató számára hozzáférhető.

MB: És hagyjuk is ezt itt ennyiben.

Havancsák Rózsa fordítása

E számunk szerzői

B. Gáspár Judit, pszichoanalitikus, e-mail: pbalassa@t-online.hu

Csabai Márta, pszichológus, MTA Pszichológiai Kutatóintézet, 1132 Budapest, Victor Hugo u. 18-22. E-mail: csabaim@mtapi.hu

Haynal André, M.D., professzor, pszichoanalitikus és pszichiáter, Svájc, Genf, E-mail: Andre.Haynal@sunrise.ch

Kőváry Zoltán, klinikai szakpszichológus, magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész, SZTE Pszichológiai Intézet. Email: kovary.zoltan@gmail.com.

Lukács Dénes, pszichoanalitikus, dlukacs@hu.inter.net